

УДК 343.3

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.01.131>

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД БОРОТЬБИ ЗІ ЗЛОЧИННИМ ПЕРЕШКОДЖАННЯМ ЗАКОННИЙ ДІЯЛЬНОСТІ ВІЙСЬКОВИХ ФОРМУВАНЬ

Ясиновський П.В.,

кандидат юридичних наук (доктор філософії),

старший викладач Полтавського університету економіки і торгівлі

ORCID: 0009-0006-8071-8478

Ясиновський П.В. Міжнародний досвід боротьби зі злочинним перешкоджанням законній діяльності військових формувань.

У науковій статті аналізується міжнародний і зарубіжний досвід у боротьбі зі злочинним перешкоджанням законній діяльності військових формувань. На основі досвіду зарубіжних країн, висвітлюються стратегії та методи, які використовуються для запобігання та протидії злочинному перешкоджанню військовим операціям. Досліджуються міжнародні нормативно-правові акти та угоди, спрямовані на забезпечення безпеки та захисту законних інтересів військових формувань під час виконання їхніх обов'язків.

Військові формування, які здійснюють свої обов'язки у конфліктних та небезпечних умовах, часто стикаються зі злочинним перешкоджанням їхній законній діяльності. Це може включати в себе напади на військових, знищення військового майна, обмеження доступу до ресурсів та інші акти, спрямовані на порушення законності та на порушення військового режиму.

Питання злочинного перешкоджання законній діяльності в міжнародному та/або зарубіжному вимірі привертає увагу як вітчизняних так і міжнародних науковців. Разом з тим, у науковій літературі вказане питання розглядається обмежено лише щодо перешкоджання конкретному виду діяльності людини, суб'єктів підприємницької діяльності, службових осіб, громадських і державних діячів, журналістів та інших потерпілих. Це висвітлюється в наукових працях таких учених, як Н. О. Гуторова, С. В. Мохончук, Є. В. Пилипенко [1, с. 79]. Проте в науці кримінального права не вистачає теоретичного підґрунтя щодо міжнародного й зарубіжного досвіду боротьби зі злочинним перешкоджанням законній діяльності військових формувань. Таким чином, **метою статті** є розкриття вказаної проблематики й теоретичне обґрунтування ключових елементів злочину, передбаченого ст 114-1 КК Укаїни.

М. Д. Сергієвський висловлювався, що наукове дослідження не може обмежуватися позитивним правом якого-небудь одного народу (правом вітчизняним). А необхідним матеріалом має служити використані визначення права інших держав [2, с. 3].

Ключові слова: військові формування, кримінальна відповідальність, міжнародний досвід, законодавче регулювання.

Yasinovsky P.V., International experience of combating criminal interference with the legal activities of military formations.

The article analyzes international and foreign experience in combating criminal obstruction of the legitimate activities of military formations. Based on the experience of foreign countries, the strategies and methods used to prevent and counteract criminal obstruction of military operations are highlighted. International legal acts and agreements aimed at ensuring the security and protection of the legitimate interests of military formations in the performance of their duties are studied.

Military formations performing their duties in conflict and insecure environments often face criminal obstruction of their legitimate activities. This may include attacks on the military, destruction of military property, restriction of access to resources and other acts aimed at violating the rule of law and disrupting the military regime.

The issue of criminal obstruction of legitimate activities in the international and/or foreign dimension attracts the attention of both domestic and international scholars. At the same time, in the scientific literature, this issue is considered to a limited extent only in relation to obstruction of a specific type of activity of a person, business entities, officials, public and state figures, journalists and other victims. This is highlighted in the scientific works of such scholars as N.O. Gutorova, S. V. Mohonchuk, and Y. V. Pylypenko [1, p. 79]. However, the science of criminal law lacks a theoretical basis for the international and foreign experience of combating criminal obstruction of the lawful activities of military formations. Thus, the purpose of the article is to reveal this issue and to provide a theoretical substantiation of the key elements of the crime under Article 114-1 of the Criminal Code of Ukraine.

M.D. Sergievsky stated that scientific research cannot be limited to the positive law of any one nation (domestic law). And the necessary material

should be the used definitions of the law of other states [2, p. 3].

Key words: military formations, criminal liability, international experience, legislative regulation.

Постановка проблеми. У сучасному світі, де безпека набуває світового значення і вже протягом декількох століть здійснюються намагання належним чином регулювати відносини між країнами із цих питань, залишається необхідним є розгляд відповідних міжнародних документів.

Крім того, у багатьох випадках забезпечення у світі безпеки пов'язано з обмеженням або заборонаю певних прав людини, а тому міжнародно-правові акти слід розглядати з позиції міжнародних стандартів у цій царині, що є вельми корисним для подальшого вивчення предмета цього дослідження.

Автор ставить собі за **мету** розглянути міжнародний досвід боротьби зі злочинним перешкоджанням законній діяльності військових формувань.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до абзацу 13 статті 1 Закону України «Про оборону України» поняття «військове формування» слід розуміти як «створена відповідно до законодавства України сукупність військових з'єднань і частин та органів управління ними, які комплектуються військовослужбовцями і призначені для оборони України, захисту її суверенітету, державної незалежності і національних інтересів, територіальної цілісності і недоторканності у разі збройної агресії, збройного конфлікту чи загрози нападу шляхом безпосереднього ведення воєнних (бойових) дій» [3].

Д.О. Олейніков звертає увагу, що злочин, передбачений ст. 114-1 КК України, як і всі інші злочини, є суспільно-небезпечними та призводить до настання відповідних наслідків, проте, які не завжди піддаються конкретному матеріальному визначенню. Варто погодитись з висновками вченого, що військове формування у контексті вказаної статті повинно бути законним. Воно визнає законним тоді, коли здійснюється відповідними підрозділами та згідно до положень чинного законодавства, що регулює діяльність зазначених суб'єктів у особливий період [4, с. 56].

Міжнародне співтовариство визнає необхідність захисту військових формувань від злочинного перешкоджання їхній законній діяльності. Низка міжнародних угод та конвенцій, таких як Женевські конвенції про захист жертв війни [5], Римський статут Міжнародного кримінального суду та інші, містять положення, що визнають важливість захисту військових формувань під час виконання їхніх обов'язків [6].

Важливо, що у главі III Брюссельської декларації Парламентської асамблеї ОБСЄ 15-ї щорічної

сесії (м. Брюссель, 3–7 липня 2006 р.) визнається нагайна потреба пошуку відповідного балансу між захистом національної безпеки і захистом прав людини (п. 98) [7].

У положеннях Резолюції ПАРЄ 1713 (2007 р) визначалось, що сектор безпеки може складатися з вищих органів управління, збройних сил, поліції у формі або в цивільному, жандармерії, служб розвідки, прикордонних служб, служб внутрішньої безпеки, а також міліції й військових формувань, що працюють на країну або пов'язані з нею [8, с. 88].

Таким чином, військові формування в загальноєвропейському вимірі є складником сектора безпеки. У той же час у цьому документі військові формування відмежовуються від збройних сил (що не відповідає українському законодавству) і їх репрезентують з дещо обмеженим змістом.

Ряд країн здійснюють заходи для запобігання та протидії злочинному перешкоджанню військовим формуванням. Ці заходи включають в себе підвищення рівня безпеки, впровадження спеціальних заходів захисту, покращення розвідувальних систем та інші заходи, спрямовані на забезпечення безпеки військових операцій.

З огляду на положення міжнародних документів можна сформулювати гіпотезу, що при фіксації ознак злочинного перешкоджання законній діяльності військових формувань у тексті КК України слід виважено підходити до визначення його форм з метою забезпечення впровадження основоположних міжнародних стандартів у сфері прав людини. Не дивлячись на складні політичні та соціальні умови сучасності, Україна повинна дотримуватись таких стандартів, а це правило можна назвати «забезпечувально-правовим».

Крізь призму вказаного можемо оцінити відповідні норми в українському законодавстві. Відтак, щодо злочину, передбаченого ст. 114¹ КК України, можна зазначити, що перешкоджання з боку людини будь-якій законній діяльності військових формувань, якщо воно виражається в реалізації нею своїх прав, які є за міжнародними стандартами єдиними для всіх цивілізованих країн, то це діяння не може бути визнано злочинним.

Науковцями по-різному здійснюється тлумачення у кримінальному праві зарубіжних країн поняття «перешкоджати», оскільки, його зміст переважно не конкретизується.

Досить широке тлумачення має у ст. 286 КК Швейцарії такий склад злочину, як «перешкоджання представникові влади або взагалі службовій особі у виконанні ними їх службових обов'язків». КК Швейцарії взагалі містить лише окремі норми, присвячені злочинам, об'єктом яких є безпосередньо охорона діяльність [9, с. 150].

Орієнтуючись на дотримання міжнародних стандартів у сфері прав людини при визначен-

ні змісту й форм злочинного перешкоджання законній діяльності військових формувань, звернімо увагу на можливі їх обмеження, які повинні відповідати таким вимогам: (а) вони є виключними; (б) устанавлюються лише законом; (в) метою їх запровадження є забезпечення належного визнання й поваги прав та свобод інших і забезпечення справедливих вимог моралі, громадського порядку й загального добробуту в демократичному суспільстві; (г) здійснення цих прав і свобод в жодному разі не повинно суперечити цілям і принципам ООН.

З метою вивчення міжнародного досвіду, враховуючи той факт, що більшість об'єднує пострадянський простір, що суттєво впливав на положення кримінального законодавства, пропонуємо розглянути кримінальне законодавство країн, що належать до романо-германського типу правової системи: КК Франції, КК Швейцарії, КК Казахстану та інших країн.

У положеннях кримінального законодавства Франції міститься Книга IV Кримінального кодексу «Про злочини та проступки проти нації, держави і громадського спокою». У вказаному Розділі I статті 410¹ «Про посягання на основоположні інтереси нації» міститься визначення поняття «основоположні інтереси нації». Під вказаним поняттям розкривається незалежність держави, недоторканність її території, безпека, республіканська форма організації її інститутів, засобів її оборони й дипломатії, захист її населення у Франції й за її кордонами, збереження її природного середовища й довкілля, основних елементів її наукового й економічного потенціалу, її культурного надбання [10, с. 337].

Таким чином, на нашу думку, законодавець визнає ключовим у вказаній дефініції саме націю і вже стосовно неї розглядає безпеку, республіканську форму організації її інститутів тощо. В умовах розвитку законодавства країн пострадянського простору, існує інший підхід, за якого система національної безпеки й оборони будується передусім навколо держави. Цей підхід домінує і при побудові і змістовному наповненні розділу I Особливої частини КК України, хоча і з національним акцентом.

КК Швейцарії у розділі XIII «Злочини та проступки проти держави й оборони країни» містить низку статей, які встановлюють кримінальну відповідальність за схожі діяння з ознаками перешкоджання законній діяльності військових формувань. Так, перешкоджання військовозобов'язаному у виконанні ним служби або її порушення карається тюремним ув'язненням на строк до шести місяців або штрафом. Аналіз цієї норми дозволяє стверджувати, що перешкоджання військовозобов'язаному у здійсненні ним служби може бути здійснено як військо-

возобов'язаним, так і особою, яка не є такою, а суб'єкт порушення служби – лише військовозобов'язаний [11, с. 253].

У ст. 276 «Заклики та підбурювання до порушення обов'язків військової служби» передбачено покарання у виді тюремного ув'язнення за публічний заклик до невиконання військових наказів, до порушення служби, до відмови від неї або до втеч, а також за схилення військовозобов'язаних до вчинення такого діяння (ч. 1). За ч. 2 зазначеної статті більш суворо карається заклик до заколоту або підготовка до нього, схилення до заколоту чи до підготовки до нього. Покарання за такі дії – каторжна в'язниця або тюремне ув'язнення.

Частина 1 ст. 277 «Фальсифікація закликів або наказів» вказує: «Хто умисно змінює, фальсифікує, приховує воєнний заклик або наказ, що віддається військовозобов'язаному, хто використовує підроблений або сфальсифікований заклик або таку вказівку, карається каторжною в'язницею або тюремним ув'язненням. Частина 2 цієї статті містить ознаки необережного діяння.

Крім того, швейцарський законодавець передбачає кримінальну відповідальність за ворожі дії щодо воїнських частин іноземної держави, дислокованих на території Швейцарії (ст. 300) [11, с. 264–265].

На пострадянському просторі цікавим вбачається КК Казахстану, який у главі 5 «Кримінальні правопорушення проти основ конституційного устрою та безпеки держави» Особливої частини містить ст. 179 з альтернативними формами об'єктивної сторони. Ознаки у 2-х з передбачених у ній форм нагадують злочинне перешкоджання законній діяльності військових формувань з КК України; це «пропаганда або публічні заклики до підриву безпеки держави» (ч. 1). У зазначеній статті вказані також кваліфікуючі ознаки, зокрема, дії, вчинені особою з використанням свого службового становища або лідером громадського об'єднання чи з використанням ЗМІ, мереж телекомунікації або групою осіб, групою осіб за попередньою змовою, в тому числі з використанням коштів, отриманих від іноземних джерел (ч. 2 цієї статті) [12].

Висновки. Таким чином, кримінальне законодавство різних країн відрізняється запровадженням різних підходів при встановленні кримінальної відповідальності за злочинне перешкоджання законній діяльності військових формувань або відмовою від таких заходів. Кримінальним кодексам Франції, Швейцарії притаманні чіткий опис ознак різновидів таких злочинів і диференціація кримінальної відповідальності за різні форми перешкоджання. Водночас, у законодавстві Казахстану передбачені норми, що мають певну схожість з ознаками перешкоджання.

У законодавстві тих країн, де передбачено кримінальну відповідальність за різні форми злочинного перешкоджання законній діяльності військових формувань, у відповідних нормах указуються обставини, обтяжуючі кримінальну відповідальність. У КК Франції такими альтернативними обставинами визнано випадки об'яви воєнного або надзвичайного стану або рішення уряду про загальну мобілізацію або стану оборони.

Держави, у кримінальному праві яких виокремлені в спеціальний розділ військові злочини, суб'єкт перешкоджання законній діяльності військових формувань (при різних формах такого діяння) встановлюється шляхом порівняльно-правового аналізу цього злочину й відповідного виду злочину військового. Порівняльно-правовий і системно-правовий аналіз кримінального законодавства різних країн сприяв вирішенню питання про наявність або відсутність сукупності злочинів.

Таким чином, боротьба зі злочинним перешкоджанням законній діяльності військових формувань є складною та важливою задачею для міжнародного співтовариства. Знання міжнародного та зарубіжного досвіду у цій сфері є важливим ресурсом для розробки ефективних стратегій та методів запобігання та протидії злочинному перешкоджанню військовим операціям. Подальше дослідження у цій області може сприяти покращенню безпеки та захисту військових формувань під час виконання їхніх обов'язків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

- Орехов В. Ю. Санкції в праві як елемент правового регулювання та охорони суспільних відносин : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Нац. ун-т внутр. справ. Київ, 2008. 194 с.
- Сахарчук Т. В. Загальні засади призначення покарання в кримінальному праві України та зарубіжних країн: порівняльний аналіз: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2006. 25 с.
- Про оборону України : Закон України від 06.12.1992 №1932-XII. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text>.
- Олейніков Д.О. Кримінально-правова характеристика злочину, передбаченого ст. 114-1 КК України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2014. Вип. 27(3). С. 54-58.
- Женевські конвенції про захист жертв війни. Організація Об'єднаних Націй. 1949. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text.
- Римський статут Міжнародного кримінального суду. Організація Об'єднаних Націй. 1998. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text.
- Брюссельська декларація Парламентської асамблеї ОБСЄ и Резолюції 15-й щорічної сесії. Брюссель, 3-7.07. 2006 р. URL: <https://www.oscepa.org/documents/all-documents/annual-sessions/2006-brussels/declaration-9/247-2006-brussels-declaration-rus/file>.
- Слободян О.Ф. Воєнна політика пострадянських держав: порівняльний аналіз : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02. / Ін-т держави та права ім. В.М. Корецького НАН України. Київ : 2014. 219 с.
- Сийплові М.В. Зарубіжний досвід пеналізації кримінально-протиправних посягань на громадську та приватну професійну охоронну діяльність. *Наше право*. 2020. № 1. С. 147-152.
- Кримінальний кодекс Французької Республіки від 1992. (Code pénal. Dernière modification: 09/06/2018. Edition: 12/06/2018). URL: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/https://jurkniga.ua/contents/kriminalniy-kodeks-frantsuzkoi-respubliki.pdf>.
- Swiss Criminal Code of 21 December 1937 (Status as of 1 September 2017. The Federal Assembly the Swiss Confederation. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/https://sherloc.unodc.org/cld/uploads/res/document/che/1937/swiss_criminal_code_en_html/Swiss_Criminal_Code_amJuly2020.pdf.
- Кримінальний кодекс Казахстану. URL : https://online.zakon.kz/m/Document/?doc_id=31575252#sub_id=1750000.